

PROŠLOST

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historijuBroj 59
Godina XXX
Maj, 2025.
[str. 125-154]

© Monos 2025

Džamija u Vranovićima kod Gračanice, s posebnim osvrtom na njenu obnovu 1965. godine

Dr.sc. Šefko Sulejmanović

U ovome radu prezentirani su osnovni podaci o džamiji u selu Vranovići kod Gračanice, njenoj prvobitnoj fizionomiji i arhitektonskim karakteristikama, kao i historijski pregled njenog obnavljanja i primarna sakralna funkcija od njenog osnivanja pa sve do danas. Izgrađena je najvjerojatnije krajem 19. stoljeća od trošnog građevnog materijala. Konstruktivni dijelovi džamije i drvene munare vremenom su bili dotrajali do mjere da su se počeli urušavati, zbog čega su džematlije navedenog sela nadležnoj Komisiji za vjerska pitanja Skupštine opštine Gračanica uputili Molbu za njenu opravku 1965. godine. Kroz sedam korespondivnih dokumenata, nastalih navedene godine, ukazano je na ruiniрано stanje džamije u selu Vranovići i kompliciranu proceduru pribavljanja državne saglasnosti, neophodne za njenu opravku i vraćanje u funkcionalno stanje. Nakon provedenih administrativnih procedura, i pribavljenih saglasnosti nadležnih Komisija za vjerska pitanja, Skupštine opštine Gračanica i Skupštine sreza Tuzla, podnosiocima Molbe je naloženo da prilikom obnove džamije strogo vode računa da se njen izgled i gabaritne dimenzije ni na koji način ne mijenjaju. Zbog svega navedenog, pitanje obnove džamije u Vranovićima 1965. godine nužno je promatrati u korelaciji s prevladavajućom ideološkom matricom avnojevske Jugoslavije, kada je u pitanju odnos Države prema vjerskim zajednicama, a ne kao izdvojeno i simplificirano pitanje sanacije i/li obnove jednog od vjerskih objekata islamske arhitekture. Na kraju rada navedene su i osobe koje su u najvećoj mjeri zaslužne za njeno postojanje i njen rad, kao što su, dobrotvori, imami, mujezini, mutevelije, neimari i drugi.

Ključne riječi: Selo Vranovići, opština Gračanica, srez Tuzla, džamija i njena obnova, Komisija za vjerska pitanja, 1965. godina.

UVOD

U radu je tretirana džamija u selu Vranovići kod Gračanice s posebnim naglaskom na njenu opravku i obnovu 1965. godine. Naime, pošto je džamija bila oronula do te mjere da više nije bilo bezbjedno ulaziti u nju radi obavljanja vjerskih obreda, niti se uspinjati na munaru radi pozivanja vjernika na molitvu, koja je usljed dotrajalosti *izašla iz vertikale* i nagela se na objekat džamije, džematlije sela Vranovići podnijeli su *Molbu* nadležnoj Komisiji za vjerska pitanja Skupštine opštine Gračanica (dalje: SO Gračanica) radi pribavljanja saglasnosti za njenu obnovu i dovođenje u funkcionalno stanje. Međutim, procedura od podnošenja *molbe* džematlija, 5. marta 1965. godine, pa do saglasnosti Komisije za vjerska pitanja Skupštine sreza Tuzla (dalje: SS Tuzla) od 12. novembra iste godine, trajalo je nešto više od devet mjeseci. Na koncu. Komisija za vjerska pitanja Skupštine sreza Tuzla naložila je da se udovolji zahtjevima džematlija, s tim da se *na objektu džamije u Vranovićima ne mijenjajući spoljašnji izgled i veličina*. Rad se u najvećoj mjeri naslanja na izvornu dokumentaciju, korespondivne naravi, situiranu u Arhivu tuzlanskog kantona.

Da bi se jasnije razložilo i bolje razumjelo ovo pitanje, nužno ga je promatrati u kontekstu onovremene društveno-političke zbilje u Bosni i Hercegovini. Stabilna vlast nakon Drugog svjetskog rata na jugoslavenskom prostoru ostvarivana je čvrstom rukom Komunističke partije, posebno u poratnim godinama, pa tako i u Bosni i Hercegovini. Ustavnim promjenama iz 1953. godine, učvršćenja je samostalnost republika u ostvarivanju njihovih prava i dužnosti, te najavljen nešto progresivniji proces ka demokratizaciji društva. Ustav SFRJ od 1963. godine kao nosioce vlasti društveno-političke jugoslovenske zajednice definira: *općine, srezove, republike i federaciju*. Kada su u pitanju ljudska prava, dužnosti i slobode, Ustavom Bosne i Hercegovine je normirano da će se primjenjivati odredbe o ljudskim pravima dužnostima i slobodama specificiranim u Ustavu SFRJ, *nepovredivi su i uživaju sudsku zaštitu*.¹ Početkom 60-ih godina 20. stoljeća u uslovima samoupravnog organiziranja dozrijevalo je saznanje o nužnosti ravnopravnosti naroda i narodnosti i priznavanju muslimanske/bošnjačke nacionalnosti, koja im je do tada imperinentno osporavana.² U okolnostima društveno-političkih popuštanja dota-

1 Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije iz 1963., donesen je 7. 4. 1963. godine; Vidi više u: Aleksandar Fire, Privredni pregled, *Ustavno pravo*, Beograd, 1979, 102; Suad Kurtćehajić, *Prilozi za politički sistem Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 2017, 173.

2 "Kada je 1961. prvi put uvedena statistička odrednica 'Musliman u etničkom smislu' takvih je bilo 972.960 (u BiH – 842.248)". Vidi više u: Mustafa Imamović, Kulturno-politički položaj Bošnjaka, *Historija Bošnjaka*, Sarajevo, 1997, 562-569; O društveno-političkom kontekstu i odnosu Države i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini 60-ih godina 20. stoljeća, vidi više: Vera Katz, Bosna i Hercegovina u Jugoslaviji (1943-1993) – kratki pregled, *Prilozi historiji u Bosni i Hercegovini u socijalističkoj Jugoslaviji*, Sarajevo, 2017, 11-42; Denis Bećirović, Ustavno i zakonodavno reguliranje statusa vjerskih zajednica u socijalističkoj Bosni i Hercegovini od 1945-do 1991. godine, *Prilozi historiji u Bosni i Hercegovini u socijalističkoj Jugoslaviji*, Sarajevo, 2017, 119-144.

dašnjeg rigidnog stigmatiziranja vjerskih zajednica, i Muslimana kao naroda, vrši se pismena korespondencija između predstavnika Islamske vjerske zajednice na lokalnom nivou i Opštine, te Opštine i Sreza, a sve radi pribavljanja saglasnosti za opravku *ruinirane* džamije u selu Vranovići.

O Vranovićima, kako naselju tako i džamiji, malo je pisanih podataka. Ovakvo saznanje pri izradi ovoga rada i suočenje s oskudnom historiografskom građom davali su nam dodatnu motivaciju da ovom pitanju pristupimo s većom dozom istraživačkog interesovanja i znanstvene odgovornosti. Osobno sam zahvalan direktoru i zaposlenicima Arhiva Tuzlanskog kantona na stručnoj pomoći i susretljivošću u prikupljanju i odabiru arhivske građe korištene u ovome radu. Također, izražavam veliku zahvalnost prof dr. Omeru Hamziću, mr. Rusmiru Djedoviću, mr. Kemalu Nurikiću, prof. dr. Amiru Kariću na stručnim sugestijama i njihovom doprinosu u nastanku i poboljšanju ovoga rada. Posebnu zahvalnost dugujem imam džemata Vranovići Muhibiji-ef. Topčagiću što mi je omogućio da ostvarim uvid u sadržaj *Džemat-skog ljetopisa* džemata Vranovići, koji je osobno vodio od 1999. godine, te poda-

cima pruženim u toku usmenog razgovora i višekratne pisane korespondencije.

NASELJE VRANOVIĆI

Selo Vranovići nalazi se 12 km sjeveroistočno od Gračanice. Lokalni put od Gračanice do Vranovića vodi danas preko Sokola u pravcu Sladne u općini Srebrenik. Da su Vranovići staro naselje upućuje podatak koji kaže da su na području općine Gračanica, u Vranovićima i Lohinji pronađene *praistorijske ostave bakarnih sjekira iz kasnog neolita*.³ U prvoj polovini 16. stoljeća Vranovići se spominju kao jedno od naselja kroz koje je vodila trasa važnog puta od Gračanice preko današnjih Drafnica, Vranovića i Doborovaca prema Brčkom na Savi.⁴ Na toj trasi bilo je više hanova, među kojima se spominje i poznati Hadžikadijin han iznad Vranovića.⁵ Naselje se vremenom intenzivnije razvijalo, vjerovatno zbog važnosti navedene putne komunikacije i povoljnih uslova življenja na ovome prostoru. *Vranovići su poznati i po bogatim izvorima pitke vode*.⁶ Tako npr. od deset najjačih izvora vode na području općine Gračanica, jedan od njih, izvor Jake vode u selu Vranovići, samo je dva kilometra od poznatog izvorišta pod nazivom Vrela.

3 Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine, tom 2, Zemaljski muzej, Sarajevo 1988, str. 106. i 109. Usporedi: Salih Kulenović, *Gračanica i okolina – antropogeografska i etnološka razmatranja*, Muzej istočne Bosne, Tuzla, 1994, 97, (dalje: S. Kulenović, *Gračanica i okolina*).

4 S. Kulenović, *Gračanica i okolina*, 9, 257.

5 Usporedi: O. Hamzić, R. Djedović, *Doborovci kod Gračanice: historijska monografija*, Monos Gračanica, Gračanica, 2010, 51, (dalje: Hamzić O, Djedović R, *Doborovci kod Gračanice*).

6 O navedenom više vidi u: Omer Hamzić, *Gračanica i okolina između dva svjetska rata: pravno-politički i društveno-ekonomski razvoj*, Gračanica / Sarajevo, 2015, 73, (dalje: O. Hamzić, *Gračanica i okolina između dva svjetska rata*).

Prema osmanskome službenom popisu stanovništva iz 1850. godine, u Vranovićima je u 21 domaćinstvu živjelo 97 muških osoba. Najviše je bilo Bašića, njih–33, zatim Nurikića–28, Šakanovića–13, Karića–7, Šakana–5, Dedića–4, Talatovića – 3, Bošnjakovića–2 i Muharemovića–2.⁷ U ovome popisu, osim ličnog opisa i godine rođenja, i to samo muškog stanovništva, nije navedeno ni jedno zanimanje, tako da ne znamo čime su se navedeni stanovnici bavili, i je li među njima bilo uleme, odnosno imama, što bi ukazivalo na postojanje džamije ili mekteba u Vranovićima.

U administrativno-teritorijalnom pogledu, nakon uspostave austrougarske vlasti (1878) godine, izvjesno vrijeme zadržana je osmanlijska administrativna podjela. Zapravo, Gračanički kotar naslijedio je osmansku Gračaničku kazu (kadiluk) sa ukupno 37 naselja, među kojima se nalazilo i naselje Vranovići.⁸ Gračanički kotar je 1879. godine imao ukupno 3.012 stanovnika, od čega 2.476 muslimana, 510 pravoslavaca i 26 jevreja.⁹ Gračanica je i dalje ostala u Zvorničkom okrugu kao sjedište kotara kojem su pripadala sela sjeverno od rijeke Spreče do vrha Trebave, na istoku do Miričine, sjeveroistoku do rijeke Tinje i sjeveroza-

padu i zapadu do rijeke Bosne. U navedenom teritorijalno-administrativnom okviru nalazilo se i selo Vranovići. Takva administrativna podjela zadržala se do kraja austrougarske uprave (1918), s tim što je kasnije sjedište okruga izmješteno iz Zvornika u Tuzlu.¹⁰ Prema popisu kuća i stanovništva koje je (iz)vršila austrougarska uprava, stanje u selu Vranovići bilo je sljedeće: 1879. godine – 42 kuće sa 248 stanovnika; 1885. godine – 53 kuće sa 276 stanovnika i 1895. godine – 59 kuća sa 354 stanovnika.¹¹ Na osnovu navedenih pokazatelja, vidimo da se priraštaj stanovništva u Vranovićima povećavao postepeno i prirodnim dinamikom.

Formiranjem Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (K SHS) stanje u administrativnom pogledu skoro da se nije mijenjalo sve do preimenovanja državne zajednice u Kraljevinu Jugoslaviju (1929) te formiranja banovina unutar Jugoslavije. Novouspostavljeni Gračanički srez zauzimao je teritorije ranijeg Gračaničkog kotara, koji je zahvatao 42 naselja, među kojima i Vranoviće.¹² Obično je nekoliko sela činilo jednu opštinu unutar sreza. U Gračaničkom srezu organizovano je šest takvih opština. Vranovići su pripadali opštini Doborovci kojoj je gravitiralo osam sela.¹³ U jednom izvještaju iz 1933.

7 BOA, Istanbul, NFS-d 05926, str. 191. (Preveo: Kemal Nurkić)

8 Esad Tihić, Omer Hamzić, *Gračanica i okolina u NOB-u i revoluciji*, Gračanica 1988, fusnota 107, (dalje: E. Tihić, O. Hamzić, *Gračanica i okolina u NOB-u*).

9 E. Tihić, O. Hamzić, *Gračanica i okolina u NOB-u*, 50.

10 *Isto*, 49.

11 *Isto*, 51.

12 O. Hamzić, *Gračanica i okolina između dva svjetska rata*, 37.

13 *Isto*, 38.

godine spominje se opština Doborovci sa šest sela, sa oko 6.000 stanovnika.¹⁴ Što se tiče Vranovića, u popisu po *medžlisima* iz 1928. godine navedena su 354 stanovnika.¹⁵ Dvije godine kasnije (1930) jedan izvještaj bilježi da Vranovići imaju 75 domova.¹⁶

U navedenom periodu Vranovići su imali jednu trgovačku radnju u vlasništvu Sadika Nurkića,¹⁷ a pokrenuta je inicijativa i za izgradnju osnovne škole. Gradnju škole potaknuo je 1938. godine narodni poslanik, Hamid Hadžiefendić (Hadžikadijin), čiji su korijeni bili vezani za Vranoviće.¹⁸ U sačuvanom dopisu koji je uputio tadašnjim nadležnim vlastima se navodi da će mještani Vranovića *obezbijediti kamen, kreč pijesak i pomoćnu radnu snagu, tako da je izgradnja škole mogla početi odmah*.¹⁹ Čak je i Ministarstvo prosvjete Kraljevine Jugoslavije, 5. augusta 1939. godine donijelo odluku da se za gradnju školske zgrade u Vranovićima izdvoji 13.000 dinara.²⁰ Ova inicijativa imala je svoje gorljive pristalice,

među kojima se isticao poznati narodni guslar i pripovjedač Latif Karić, ali i svoje beskompromisne protivnike. Kako god, mještani sela Vranovići nisu mogli usaglasiti mišljenja i stavove oko (iz) gradnje škole, tako da je već pribavljeni građevinski materijal upotrijebljen za gradnju škole u susjednom selu Sladna, da bi škola u Vranovićima bila otvorena tek 1950. godine.²¹

Uvidom u popis stanovništva iz druge polovine 20. stoljeća primjetno je da su se Vranovići razvili u džemat, odnosno mjesnu zajednicu s više zaseoka i većim brojem stanovnika. U okviru mjesne zajednice Vranovići nalaze se slijedeća naselja: Alibegovići (ranije Šakanovići), Centar, Nasići, Plane, Nurikići i Karići.²² U današnje vrijeme džemat Vranovići ima oko 250 kuća.²³ Zanimljivo je da su se razvila dva zaseoka, Alibegovići i Nasići, čija se prezimena ne spominju u osmanskome popisu iz 1850. godine. Po popisu iz 1971. godine u Vranovićima je živjelo 863 stanovnika od čega

14 Isto, 248, fusnota 48. Na stranici 249 pogledati faksimil molbe "Opštine Doborovačke u Doborovcima" za dodjelu novčanih sredstava od Ministarstva prosvjete u Beogradu "za gradnju školske zgrade u Vranovićima".

15 Isto, 307, fusnota 20.

16 Isto, 308, fusnota 23.

17 Isto, 223.

18 Više o ovome društvenom aktivisti pogledati u: O. Hamzić, *Gračanica i okolina između dva svjetska rata*, 356-357.

19 Isto, 250. Vidi više u fusnoti br. 55. Glavni oponenti ovoj inicijativi pravdali su svoje mišljenje i postupke govoreći da će se djeca "povlaštiti" ako budu išla u školu.

20 Hamzić O, Djedović R, *Doborovci kod Gračanice*, 132.

21 Edin Šaković, Latif Karić – bošnjački guslar, *Gračanički glasnik*, br. 54/XXVII, Monos, Gračanica, novembra 2022, 246, (dalje: E. Šaković; *Latif Karić*).

22 S. Kulenović, *Gračanica i okolina*, 95; Usporedi: "Džemat Vranovići nalazi se 12 km sjeveroistočno od Gračanice, na lokalnom putu Gračanica – Vranovići, preko Sokola. Pripadaju mu zaseoci: Nurikići, Nasići, Alibegovići, Karići i Gornji Nasići." Usporedi: Grupa autora, *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini 1882-2012: Monografija*, Tuzlanski muftiluk, "Vranovići", Sarajevo, 2013, 425 (dalje: *Islamska zajednica u BiH: Monografija*).

23 Prema kazivanju imama džemata Vranovići Muhibije-ef. Topčagića, u Vranovićima, 14. 08. 2024. Ovaj broj podrazumijeva domaćinstva koja izmiruju članske obaveze (*vezifu*) prema Islamskoj zajednici.

99,65% Muslimana (Bošnjaka), a 2013. godine bilo je 1.052 stanovnika i svi su se izjašnjavali kao Bošnjaci.²⁴ Vranovići su dali i nekoliko istaknutih alima, kao što su Hasan-efendija Nurikić, muderis Osman-kapetanove medrese u Gračanici²⁵ i prof. dr. Amir Karić, teolog, profesor politologije i dekan Pravnog fakulteta Univerziteta u Tuzli.²⁶

Kao jednonacionalna muslimanska sredina, Vranovići su stoljećima baštinili izvornu bošnjačku tradiciju. Da se u Vranovićima njegovala i muslimanska epska tradicija, govori podatak da je Latif Karić,

jedan od posljednjih guslara na prostoru sjeveroistočne Bosne bio iz Vranovića. On je, sredinom 20. stoljeća, uz gusle opjevavao muslimanske junake,²⁷ uglavnom iz davnih vremena.²⁸ Za Vranoviće se veže i Hamid Hadžiefendić (1897-1953), sin Hadži Hasan-ef. Hadžiefendića,²⁹ doktor prava, ugledni advokat, političar i narodni poslanik sa Spahine liste JMO, odnosno JRZ.. Zaslužen je za izgradnju škole u Doborovcima, a bio je inicijator i za (iz)gradnju škole u Vranovićima, *selu iz kojeg je vukao porijeklo*.³⁰

24 Prema popisu stanovništva iz 1971. godine u Vranovićima je živjelo 863 stanovnika, od čega 860 (99,65%) Bošnjaka, 2 Srbina i jedan stanovnik koji se izjasnio kao "Ostali". Deset godina kasnije, 1981. godine, bilo je 1.016 stanovnika od čega 975 (95,96%) Bošnjaka, 34 Jugoslavena, 3 Srbina i 4 osobe pod oznakom "Ostali". 1991. godine bilo je 1.074 stanovnika, od čega 1.065 (99,16%) Bošnjaka, 8 "Ostalih" i jedan Hrvat. 2013. godine bilo je 1.052 stanovnika, svi su se izjasnili kao Bošnjaci. Ono što se da primijetiti je blagi porast stanovnika na prva tri popisa, dok je na četvrtom popisu, 2013. godine, došlo do blagog pada broja stanovnika u odnosu na 1991. godinu. Usporedi: *Vranovići (Gračanica), Sastav stanovništva – naselje Vranovići*, [https://bs.wikipedia.org/wiki/Vranovići_\(Gračanica\)](https://bs.wikipedia.org/wiki/Vranovići_(Gračanica)) (25.8.2024); *Nacionalni sastav stanovništva – Rezultati za Republiku po opštinama i naseljenim mjestima 1991*, "Statistički bilten", br. 234, Državni zavod za statistiku Republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1993.

25 Hadži Hasan-efendija Nurikić (Nurika), porijeklom iz sela Vranovići, živio je u Gračanici u prvoj polovini 19. stoljeća. Nisu nam poznati podaci o njegovom školovanju. Sredinom 19. stoljeća bio je muderis u Osman-kapetanovoj medresi u Gračanici. Umro je na hadžu oko 1850. godine. U: Ahmed Mehmedović, *Leksikon bošnjačke uleme*, Sarajevo, 2018, 400 (dalje: A. Mehmedović, *Leksikon bošnjačke uleme*); Meršed Šabanović, *Osman-kapetanova medresa i njen značaj za kadiluk Gračanica u periodu od 1800. do 1945. godine*, *Novi Muallim*, br. 69/XVIII, Sarajevo, proljeće 2017, 79, (dalje: M. Šabanović, *Osman-kapetanova medresa*).

26 Amir Karić rođen je 23. 3. 1971. godine u Vranovićima kod Gračanice. Završio je Gazi Husrev-begovu medresu u Sarajevu, 1989. godine, a Fakultet islamskih nauka 1998. Magistrirao je (2005) i doktorirao (2010) na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu. Dugogodišnji je glavni imam Medžlisa Islamske zajednice Tuzla, kasnije rukovodilac Vjersko-prosvjetne službe, odnosno Uprave za obrazovanje i nauku Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, danas redovni profesor i dekan Pravnog fakulteta Univerziteta u Tuzli. Usporedi: E. Šaković, *Latif Karić*, 237.

27 "Tako Latif Karić (rođen 1905. u Vranovićima) gusla odavno, od 1928. godine, nastupajući na vjerskim praznicima, u kafanama. Njegov repertoar su bile muslimanske junačke pjesme iz Koste Hermana i za njega bi se moglo reći da je inventivno prenosio epsku tradiciju." U podnožnoj napomeni pod br. 627 *explicit* je navedeno: "Latif Karić je bio pod uticajem Osme Čorića iz Piskavice, vrsnog guslara koji je umro 1923. u 90-toj godini života." Vidi: S. Kulenović, *Gračanica i okolina*, 250. Cjelovit rad posvećen narodnom guslaru i vrsnom pripovjedaču pogledaj u: E. Šaković, *Latif Karić*, 235-260; O Latifu Kariću i zanimljive crtice iz njegovog privatnog života vidi fusnote u ovome radu br. 9 i 10.

28 Neki autori navode u svojim radovima da je pjevao i o događajima iz Prvog i Drugog svjetskog rata, ali o tome nema pouzdanih dokaza.

29 "Poznatog po nadimku Hadžikadija, dugogodišnjeg šerijatskog sudije i predsjednika Vrhovnog šerijatskog suda Bosne i Hercegovine, koji je jedne prilike bio i među trojicom kandidata za reisu-l-ulemu." U: E. Šaković, *Latif Karić*, 237.

30 Više o navedenom vidi u: O. Hamzić, *Gračanica i okolina između dva svjetska rata*, 356-357.

PRVA DŽAMIJA U VRANOVIĆIMA

Prva džamija koja je postojala u današnjoj mjesnoj zajednici Vranovići bila je na mjestu današnjeg mezarja Luka, izvedena od kamenog sokla i drvene građe. Ko je izgradio tu džamiju i kolike su bile njene dimenzije, za sada nam nije poznato. Prema narativnim izvorima, bila je u funkciji i prije 1895. godine, na osnovu čega se može pretpostaviti da je najvjerojatnije postojala i u osmanskome dobu. Džamija je služila za tadašnja dva sela, Vranoviće i Sladnu, što je bilo uobičajena praksa za vrijeme osmanske uprave, uglavnom radi klanjanja džuma-namaza i bajrama.³¹ Uz navedenu džamiju, u Vranovićima bila su i dva mekteba, jedan se nalazio u zaseoku Nasići a drugi u zaseoku Rijeka. Prema pouzdanim saznanjima, služili su svojoj namjeni sve do 1922. godine.³²

Prva džamija na današnjem lokalitetu, zvanom Tabašnica,³³ počela se graditi 1919. godine.³⁴ Kolike su bile njene gabaritne dimenzije, nije nam za sada poznato. Džamiji sokl bio je građen od kamena, a zidovi od drvene građe i cigle. Bila je prekrivena drvenim krovom na četiri vode, s drvenom munarom izvedenom iz krova džamije. Glavni majstor na

izgradnji džamije bio je Hasan Djedović iz Čekanića. Svečano je otvorena 1921. godine.³⁵

Da je u Vranovićima postojala džamija već 1921. godine, potvrđuje nam i službena kotarska evidencija iz 1923. godine, u kojoj se navodi da je na području Gračaničkog kotara *bilo ukupno 27 džamija i to 16 po selima oko Gračanice i 11 u samoj Gračanici*.³⁶ Među džamijama navedenim u spomenutoj evidenciji, koje su najvjerojatnije postojale još početkom austrougarske uprave, spomenuta je i džamija u Vranovićima.³⁷ U dopisu Sreško-vakufsko-mearifskog povjerenstva Gračanica upućenom Vakufskoj direkciji u Sarajevu 27. 9. 1932. godine navodi se da je selo Vranovići (75 domova) izdvojeno je iz džemata Soko, i pripojeno džematu Sladna³⁸

Nema pouzdanih (pisanih) podataka o tome kada je izgrađen prvi vjerski objekat islamske kulture u selu Vranovići, od čega je bio građen i kako je tada izgledao. U Pregledu broja mekteba i polaznika mektebske nastave po imama-tima na području Sreskog mearifsko-vakufskog povjerenstva Gračanica krajem mektebske 1933/34. godine navedeno je da Vranovići pripadaju imamatu Sladna i

31 *Džematski ljetopis* (bez numeracije stranica).

32 *Isto*.

33 Niže džamije, na 50-ak metara, postoji i danas česma sa jakim vodenim mlazom. Prema kazivanju mještana, nekada je na tom mjestu voda tekla iz nekoliko česama, što upućuje na zaključak da se tu prerađivala sirova koža, po čemu se i mjesto nazvalo "Tabašnica".

34 Alija Sulejmanović, Vranovići (Gračanica): Višegodišnji trud urodio plodom, *Preporod*, br. 19/716 (Sarajevo), 1. 10. 2001, 13, (dalje: A. Sulejmanović, *Vranovići*).

35 *Džematski ljetopis*, stranice nisu numerisane; Vidi i; A. Sulejmanović, *Vranovići*.

36 O. Hamzić, *Gračanica i okolina između dva svjetska rata*, 313.

37 *Isto*, 313.

38 *Isto*, 308, fusnota 24.

da imaju jedan mješoviti mekteb, uz napomenu da nema podataka o broju polaznika.³⁹ Na drugom mjestu, u izvještaju o *sibjan-mektebima*, iste godine se navode dva takva mekteba u Vranovićima.⁴⁰

Prema narativnim izvorima, prva džamija na sadašnjoj lokaciji u Vranovićima sagrađena je 1921.,⁴¹ ili 1925. godine,⁴² vjerovatno na mjestu gdje je ranije postojao stari mekteb ili stara džamija. Naime, u navedenom vremenskom periodu, od vakufske imovine, džamija u Vranovićima je posjedovala nekretninu od 4.843 m², što je ujedno i jedan od pouzdanih dokaza njenog ranijeg postojanja.⁴³ Od navedenog perioda, do prve polovine 20. stoljeća, nemamo podataka o izgledu i stanju džamijskog ili mektebskog objekta. Prema pouzdanim podacima, zna se da je 1965. godine imala pravougaonu tlocrtnu koncepciju 10 x 9 m, da je bila pokrivena drvenim krovom s pokrovom od šindre na četiri vode, da je imala drvenu munaru izvedenu iz krova džamije, visoku 15 m, te zidanu verandu pred ulazom u džamiju. Kako je džamija u navedenom vremenu dotrajala do te mjere da je bila *ruinirana* i da se počela urušavati, džematlije sela Vranovići pokrenule su postupak pribavljanja saglasnosti od nadležnih vjer-

skih i državnih vlasti za njenu sanaciju i obnovu. U korelaciji suspektnog odnosa zvanične državne politike prema vjerskim zajednicama, postupak obnove i izgradnje vjerskih objekata bilo je veoma osjetljivo pitanje, s kompliciranim procedurama i neizvjesnim ishodima. Kako je i koliko trajala procedura pribavljanja saglasnosti za popravku i obnovu džamije u Vranovićima, od nadležnih općinskih, odnosno sreskih organa, kazat ćemo nešto više u poglavlju koje slijedi.⁴⁴

POPRAVKA DŽAMIJE I MUNARE 1965. GODINE U SELU VRANOVIĆI – INICIJATIVA I PROCEDURE

Proklamirajući odvojenost religije od države, državna administracija nove (federativne/socijalističke) Jugoslavije nije zvanično zabranila građanima obredno ispoljavanje vjerskih osjećanja, ali nije ni podržavala rad vjerskih zajednica, niti je benevolentno gledala na izgradnju i obnovu njihovih sakralnih, edukativnih, humanitarnih, utilitarnih i drugih objekata. Primjera radi, pitanje obnove devastiranih, oštećenih i zapuštenih vjerskih objekata, posljedično je dovelo u pitanje i tradicionalno organiziranje mektebske nastave,⁴⁵ kao temeljnog vjerskog obrazovanja muslimana, čiji je rad

39 *Isto*, 426.

40 *Isto*, 310.

41 *Islamska zajednica u BiH: Monografija*, 425.

42 Arhiv Tuzlanskog kantona Tuzla (ATK), Skupština opštine Tuzla (SOT), Komisija za vjerska pitanja (KVP), fascikla br. 01/15 i 01/17 – 1963, 1965-66. (Grada arhivistički nesređena). *Zapisnik* sastavljen u Vranovićima 22. 9. 1965. godine, prema izjavi mještana u vrijeme stručnog uvida u stanje objekta na licu mjesta

43 O. Hamzić, *Gračanica i okolina između dva svjetska rata*, 424.

44 Podaci su navedeni prema sadržaju sedam izvornih dokumenata koji se nalaze u Arhivu TK, a koji će biti pojedinačno tretirani u ovome radu.

45 "Iza posljednjeg rata 1946. godine, obustavljen je rad mekteba. Sve vrijeme do 1967. godine, djeca u

smišljeno i sistemski opstruiran nakon Drugog svjetskog rata.⁴⁶ Pri svemu tome, Islamska vjerska zajednica (dalje: IVZ)⁴⁷ je bila primorana na tako servilan odnos prema državi da je u *Glasniku* 1952. godine, službenom glasilu IZ-e objavila “da su mektebi kako po sadržaju gradiva koje pružaju djeci da ga savladaju, tako i po dobu i psihičkom razvitku djece koja treba da ga usvajaju opasni po njihovo duševno i tjelesno zdravlje...”⁴⁸ Vremenom, odnos komunističke vlasti prema vjerskim zajednicama se progresivno mijenjao, ali je trebalo čekati skoro dvije decenije od uspostave nove države, da bi se pokrenula obnova devastiranih, uzurpiranih i dotrajalih vjerskih objekata, o čemu se primarno govori u ovome radu, s posebnim osvrtom na selo Vranoviće u opštini Gračanica.⁴⁹

U prilog egzaktnoj argumentaciji nazačenog pitanja, izvršit ćemo kritičku analizu nekoliko dokumenata Komisije za vjerska pitanja Skupštine opštine Gračanica, Komisije za vjerska pitanja Skup-

štine sreza Tuzla, Odbora Islamske vjerske zajednice Gračanica, kao i inicijalne molbe mještana (*džematlija*) sela Vranovići. Svi dokumenti navedeni u ovome radu, situirani su u fondovima Arhiva Tuzlanskog kantona.

Iz jednog od dokumenata, koji razložno prvi navodimo, saznajemo da su džematlije sela Vranovići, uputili pisanu *Molbu* Komisiji za vjerska pitanja Skupštine opštine Gračanica, 5. marta 1965. godine, radi pribavljanja *saglasnosti* za popravku munare i džamije u selu Vranovići.⁵⁰ Iz upućene molbe se jasno vidi motiv obraćanja nadležnoj Komisiji, u kojoj se pored ostaloga, kaže i sljedeće:

*U našem selu se nalazi prastara džamija sa drvenom munarom, koja je došla u kritično stanje tako da je ta munara se već nagela usled dotrajalih njenih stubova. Takodje i džamija je mnogo ronirana, te bi trebali džamiju adaptirati a takodje i munaru srušiti i postaviti druge stubove i ponovo je dovesti u ono stanje koje je bila.*⁵¹

Zvorniku nisu pohađala vjersku obuku. Početkom 1968. godine došlo je službeno naređenje Starješinstava BiH Sarajeva, da se otpočne s vjerskom obukom po džamijama. Kao prvo trebalo je u džamijama, u kojima će se obavljati vjerska pouka, da se urade prostorije, koje se mogu zagrijavati i koje su higijenski odgovarajuće.” U: Hifzija Suljkić, “Kratka povijest početnog islamskog obrazovanja u Zvorniku”, *Islamska baština u Bosni i Hercegovini i njenoj okolini*, Sabrani tekstovi, knjiga II, Tuzla 2007, 390, (dalje: H. Suljkić, *Islamska baština u BiH*, II).

46 O navedenom pitanju vidi više u: Denis Bećirović, *Zabrana rada mekteba, medresa i tekija u Bosni i Hercegovini, Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini za vrijeme avnojevske Jugoslavije (1945-1953)*, Zagreb-Sarajevo, 2012, 291-306, (dalje: D. Bećirović, *Islamska zajednica u BiH*).

47 Prema Ustavu Islamske zajednice iz 1969. godine, iz dosadašnjeg naziva Islamska vjerska zajednica izostavljena je riječ “vjerska”, iz jezičkih razloga, tako da je do 1969. godine zvaničan naziv Islamske zajednice bio “Islamska vjerska zajednica” (IVZ), kako će biti navođeno i u ovome radu. Vidi: Muhamed Salkić, *Ustavi Islamske zajednice*, Sarajevo, 2001, 247, (dalje: M. Salkić, *Ustavi IZ*)

48 O navedenom vidi više u: Šaćir Filandra, *Bošnjačka politika u XX. stoljeću*, Sarajevo, 1998, 221, (dalje: Š. Filandra, *Bošnjačka politika*). Usporedi: *Glasnik VIS FNRJ*, god. III, br. 1-4, 30-31.

49 Šefko Sulejmanović, *Obnova i izgradnja vjerskih objekata na području općine Kalesija u periodu od 1964. do 1966. godine*, *Historijski pogledi*, br. 7, Tuzla, 2022, 270-291.

50 U ovome radu koristit ćemo termin “opština”, a ne “općina”, gdje god je to tako izvorno navedeno u dokumentu, ili se navedeno pitanje odnosi na period nastanka dokumenta.

51 Arhiv Tuzlanskog kantona Tuzla (ATK), Skupština opštine Tuzla (SOT), Komisija za vjerska pitan-

Iz navedenih razloga džematlije *mole Naslov* da na lice mjesta pošalje stručno lice koje bi utvrdilo njihove navode, jer kako kažu, više nije *moгуće se penjati na munaru*. Kao molioци ispred džematlija sela Vranovići svojeručno su se potpisali: Nurikić Osman, Karić Meho i Nasić Zaim. U donjem dijelu akta su popratne napomene Odbora IVZ-e Gračanica u kojima se navodi da je podnesena molba džematlija sela Vranovići opravdana, te da i oni sa svoje strane plediraju da se njihovoj molbi udovolji. Akt je ovjeren pečatom Odbora IVZ-e Gračanica, a potpisao ga je podpredsjednik Izet Helić.⁵²

Zanimljivo je da džematlije u svome dopisu naglašavaju da se, *kako džamije tako i munare neće mijenjati njihovo prvobitno stanje nego onako kako je i do sada bilo. To jest neće se ništa proširivati i nadometati*. Navedeno naglašavanje može ukazivati na strogost postojeće zakonske norme o gradnji novih, i popravci postojećih džamija, koje su džematlijama Vranovića i predstavnicima Odbora IVZ

Gračanica bile dobro poznate. Iako su, u načelu vjerske slobode bile Ustavom za-garantovane, bilo kakva vjerska aktivnost nalazila se pod budnim okom i strogom kontrolom Komunističke partije i Dr-žave. Da je to bilo tako svjedoči nam i odgovor nadležne Komisije za vjerska pi-tanja Skupštine opštine (SO) Gračanica, s naglašenim političkim tonalitetoм.⁵³

Naime, zaprimljenu molbu džematlija sela Vranovići, i Odbora IVZ-e Grača-nica, nadležna Komisija u SO Gračanica je, nakon razmatranja, prosljedila nad-ležnom drugostepenom organu, tj, Ko-misiji za vjerska pitanja Skupštine sreza (SS) Tuzla, ne propustivši da se *explicite* odredi prema navedenom pitanju. U do-pisu, naslovljenom kao: *Predmet: Grad-nja munare na džamiji u Vranovićima*, pored ostaloga se kaže:

Komisija za vjerska pitanja pri ovoj Skupštini razmatrala je podneseni zahtjev na svojoj sjednici od 10. juna o.g., pa je do-nijela zaključak da se preporuči Naslovu da isti odbije,⁵⁴ obzirom da u neposrednoj

ja (KVP), fascikla br. 01/15 i 01/17 – 1963, 1965-66. (Građa arhivistički nesređena) Dokument je protokolisan pod br: 30/5 od 5.3.1965.

52 “Pri tome, treba napomenuti da, iako je vlast uglavnom kontrolirala vrhovne organe Islamske zajednice, to ne znači da rukovodstvo ove zajednice nije reagiralo na razne oblike ugrožavanja integriteta Islamske zajednice i njenih članova. Naprotiv, bez obzira na teške okolnosti u kojima su djelovali, organi Islamske zajednice su na svim nivoima, u skladu sa svojim mogućnostima, intervenirali i štitili islamske propise, svetinje i imovinu. U razdoblju kojeg obrađujemo [1945-1953] organi Islamske zajednice su naročitu pažnju posvećivali čuvanju: džamija, groblja, vakufskih, vjerskih i drugih objekata, islamskih propisa i ličnog integriteta vjernika od različitih oblika šikaniranja i napada.” U: D. Bećirović, *Islamska zajednica u BiH*, 452.

53 ATK, SOT, KVP, fascikla br. 01/15 i 01/17 – 1963, 1965-66. (Građa arhivistički nesređena) *Dopis* džematlija sela Vranovići i Odbora Islamske vjerske zajednice u Gračanici protokolisan je pod brojem: 30/5 od 5/3.1965. godine. Predmet je zaprimljen u SO Gračanica pod brojem 04/18404/1/250: 5/3 65. Dokument je ovjeren okruglim pečatom s natpisom: Džematski odbor Islamske vjerske zajednice Gračanica u Narodnoj Republici Bosni i Hercegovini. Dopis je kucan štampačom mašinom latiničnim slovima na bijelom papiru formata A4. Vidi prilog u ovome radu pod br. 1.

54 “U sveopćoj pobjedničkoj euforiji nakon okončanja [Drugog svjetskog] rata, nova vlast često nije mogla ili pak nije željela spriječiti povrede islamskih propisa od strane lokalnih organa vlasti i privrednih kolektiva.” U: D. Bećirović, *Islamska zajednica u BiH*, 453.

blizini Vranovića u selu Sladna ima nekoliko džamija⁵⁵ koje nisu udaljene više od 4 kilometra, a osim toga, nisu ispunjeni ni ostali uslovi.⁵⁶

Ovakav odnos nadležnih organa lokalne zajednice bio je očekivan kada se imaju u vidu onovremene društveno-političke prilike i servilan odnos prema politici vladajućeg režima. Komisija za vjerska pitanja SS Tuzla, stručnije i obazrivije je pristupila razmatranju ovoga pitanja, rukovodeći se, po svoj prilici, pored političkih, kulturološkim i bezbjednosnim razlozima. Na prispjeli akt iz SO Gračanica, Komisija za vjerska pitanja Skupštine sreza Tuzla, ovako je odgovorila:

Povodom zahtjeva Odbora IVZ-e u Gračanici da se izda saglasnost za izgradnju mekteba u Piskavici umjesto postojećeg, kao i opravka džamije u Vranovićima molimo vas da nam dostavite stručne nalaze građevinskog stručnjaka. (...) Za džamiju u Vranovićima u stručnom nalazu treba iskazati stanje objekta tj. da li je munara u takvom stanju da se ne može

koristiti i da li postoji opasnost po život lica koja se penju na istu. Iz podneska građana ne vidi se u čemu se sastoji adaptacija ostalog dijela džamije. U stručnom nalazu treba naglasiti nužnost adaptacije i da li postoji opasnost ako se adaptacija ne bi izvršila.

*Iz vaših dopisa se ne vidi koji su to ostali uslovi koji nisu ispunjeni.*⁵⁷

Nakon što je Komisija SS Tuzla naložila nadležnoj Komisiji u SO Gračanica da uradi stručni nalaz objekta, Komisija je angažovala vještaka⁵⁸ građevinske struke, koji je na licu mjesta uz prisustvo dva svjedoka izvršio uvid u stvarno stanje džamije te na kraju dao stručno mišljenje u vezi sa saniranjem objekta i njegovo dovođenja u upotrebno stanje. Zbog niza zanimljivosti koje se odnose na stanje objekta, njegovu gabaritnu konstrukciju, visinu munare i sl., te donesene preporuke vještaka, smatrali smo korisnim da na ovome mjestu donesemo *Zapisnik* u cijelosti, bez dodatnih konstrukcija ili učitavanja.⁵⁹

55 Prema Proračunu vakufa u Bosni u Hercegovini za godinu 1889, sastavljenom po Zemaljskom vakufskom povjerenstvu u Sarajevu, spominje se "Sladna džamije vakuf" u Gračanici, mutevelija vakufa bio je Mula Salih Hrvatović. Ukupno pokriće iznosilo je – 50 forinti, potrebe 33 – forinte i suvišak – 17 forinti, str. 587. U navedenom Proračunu se ne spominje vakuf džamije u Vranovićima, što ukazuje da džamija još uvijek nije postojala ili je postojao mekteb koji je gravitirao nekoj od obližnjih džamija.

56 ATK, SOT, KVP, fascikla br. 01/15 i 01/17 – 1963, 1965-66. Komisija za vjerska pitanja Skupštine opštine Gračanica, 2. 7. 1965. godine uputila je dopis Komisiji za vjerska pitanja Skupštini sreza Tuzla, s priloženim spisom džematlija sela Vranovići. Akt je protokolisan pod brojem: 01-1840/1 od 2. 7. 1965. godine, a zaprimljen u Skupštini sreza Tuzla 9. VII. 1965., pod brojem 01/7564/ 1/%. Akt je potpisao predsjednik Komisije za vjerska pitanja SO Gračanica, Nesib Džaferović (slijedi svojeručni potpis). Isti dokument bez pečata nalazi se u istom arhivu, ali u drugom fondu. Vidi: ATK, Skupština opštine Gračanica (SOG), k. 218. Vidi prilog u ovome radu pod br. 2.

57 ATK, SOT, KVP, fascikla br. 01/15 i 01/17 – 1963, 1965-66. Komisija za vjerska pitanja Skupština sreza Tuzla, 14. 7. 1965. godine uputila je dopis Komisiji za vjerska pitanja SO Gračanica, kao odgovor na akt broj 01-1894/1 I 01-1840/1. Akt je pisan pišaćom mašinom na, latiničnom pismu, na bijelom papiru formara A4. Protokolisan je pod brojem: 01/10-7563, 14. 7. 1965. godine, Tuzla. Slijedi svojeručni potpis. Sekretar Komisije za vjerska pitanja, Hamdija Dubravić. Vidi prilog u ovome radu pod br. 3.

58 Analizom dokumenata vidi se da je vještak građevinske struke izašao na lice mjesta i sačinio *Zapisnik* tek nakon dva mjeseca i osam dana, od dana naloga Sreske Komisije za vjerska pitanja.

59 ATK, SOG, KVP, k. 218. *Zapisnik* sastavljen dana 22. 9. 1965. godine na licu mjesta o izvršenom stručnom

Po izvršenom pregledu objekta Džamije sela Vranovići daje se sledeći stručni nalaz:

1. Objekat džamije veličine 10.0 x 9.0 m prema izjavi prisutnih sagrađen je 1925 godine, od tada pa do danas nisu na ovom objektu vršene veće opravke, izuzev manjih opravki i održavanja objekta u svrhu zaštite od propadanja.

- Dijelovi objekta koje je potrebno zbog svoje dotrajalosti izmijeniti su: Munara visoka 15.0 m i stropna konstrukcija.

Sadašnje stanje munare je takvo da prijeti opasnost od rušenja, jer je ista bez oslonca te se većim dijelom drži za krov dok su temelji potpuno struli. Munara je izašla iz vertikalnog položaja nagnuta na objekat.

- Stropna konstrukcija takodje – vidljivo ulegnuće stropa prijeti takodje da se sruši, pa je i ovaj dio objekta neophodno potpuno izmijeniti.

- Temelji sa gornje strane izloženi su propadanju jer ih zapljuskuje voda, pa je potrebno sa gornje strane prokopati kanal za odvod vode. Sa sjeverne strane oštećen kameni zid kojeg je takodje potrebno ozidati.

- Veranda uz objekat traži opravku krova i zidova.

Nakon izvršenog pregleda objekta Džamije u selu Vranovići a po gornjem nalazu dajem sledeći

Zaključak

1. Mišljenja sam da je potrebno izvršiti veću opravku Džamije u selu Vranovići: Izmijenit dotrajale dijelove Munare, te munaru postaviti u vertikalni položaj. Takodje je potrebno izmijeniti stropnu konstrukciju objekta.

Obzirom na stanje Munare i stropa u koliko se ne bi dozvolila veća opravka ovog objekta potrebno je da se objekat zatvori i zabrani pristup ljudi u isti obzirom na ruševno stanje prijeti opasnost po živote ljudi Džematlija kod obavljanja vjerskih obreda.

U Vranovićima dne 22. 9. 1965. godine.

Pregled izvršio, Vasiljević Dragić gradj. tehn. (slijedi svojeručni potpis)⁶⁰

Nakon što je izvršen uvid na licu mjesta u stanje vjerskog objekta u selu Vranovići i dato stručno mišljenje, Komisija za vjerska pitanja SO Gračanica, u svom dopisu Komisiji za vjerska pitanja SS Tuzla, upućenom 29. 09. 1965. godine, pored ostaloga navodi:

Komisija za vjerska pitanja ove Skupštine na svojoj sjednici od 25. 9. 1965. godine razmatrala je predmetni zahtjev i nakon toga donijela zaključak da se može odobriti opravka postojeće džamije u Vra-

pregledu objekta Džamije u selu Vranovići. Na zahtjev Komisije za vjerska pitanja Skupštine Opštine Gračanica broj 01-1840/2 od 7. 9. 1965. godine. Pregled objekta izvršen je navedenog dana po vještaku Skupštine opštine Gračanica, "drug Vasiljević Dragić gradj. tehn. iz Gračanice". Pregledu ispred džematlija sela Vranovići prisutni: 1. Nasić Huso, 2. Nurkić Osman. Vidi prilog u ovome radu pod brojem 4.

60 ATK, SOG, KVP, k. 218. Dokument je pisan štampačom mašinom, latiničnim pismom, na bijelom papiru formata A4. Smatramo zanimljivim spomenuti naše zapažanje da sastavljač *Zapisnika*, Vasiljević Dragić, piše velikim početnim slovom riječi: Džamija, Munara, Džematlije, što se svakako može razumijevati kao izraz ljudskog poštovanja i odnosa prema sakralnom prostoru i onome što se veže za taj prostor. Također, sa stručnog aspekta, *Zapisnik* je urađen veoma temeljito i korektno.

*novićima, stim da se ne mijenja spoljašnji izgled i veličina iste.*⁶¹

Nakon navedenog stručnog nalaza i uvida u Zapisnik o stanju džamije u Vranovićima, predsjednik Komisije za vjerska pitanja SS Tuzla, Mehikić Salih sazvaio je vanrednu sjednicu članova Skupštine. Na sjednici su tretirane samo dvije tačke dnevnog reda:

1. *Razmatranje situacije u odnosima Države i vjerskih zajednica,*

2. *Zahtjevi za opravku džamije u Vranovićima i mekteba u Piskavici.*

Imajući u vidu da je na kraju dopisa naznačeno: "Molimo Vas da sjednici neizostavno prisustvujete obzirom na važnost prve tačke dnevnog reda." – te da su na sjednicu poimenično pozvani

neki članovi Komisije, može se zaključiti da su se na istoj razmatrala važna aktuelna pitanja odnosa Države i vjerskih zajednica.⁶²

Na navedenoj sjednici Komisija za vjerska pitanja SS Tuzla "saglasila se da se na objektu džamije u Vranovićima ne mijenjajući spoljašnji izgled i veličinu mogu izvršiti sljedeći radovi:

- Izmijeniti postojeća munara;
- Izmijeniti stropna konstrukcija glavnog dijela objekta;
- Prekopavanje kanala za odvod vode na gornjoj strani objekta;
- Na sjevernoj strani prezidati kameni zid i
- Izvršiti manje opravke krova i zidova na verandi objekta."⁶³

61 ATK, SOG, KVP, k. 218. Dopis je uputila Komisija za vjerska pitanja SO Gračanica, Komisiji za vjerska pitanja SST, 29.09.1965, broj: 01-1840/2, u potpisu je predsjednik Komisije Nesib Džaferović. U istom dopisu se i vezano za opravku mekteba u Piskavici navodi: "Isto tako donesen je zaključak da se može odobriti opravka postojećeg mekteba u Piskavici, ali isto tako nesmije se mijenjati veličina i dosadašnji izgled istog." Vidi prilog u ovome radu pod brojem 5.

62 ATK, SOT, KVP, fascikla br. 01/15 i 01/17 – 1963, 1965-66. Dokument je pisan pisačom mašinom, latiničnim pismom na bijelom papiru, formata A4. Dokument je upućen od: Skupštine sreza Tuzla, Komisija za vjerska pitanja, protokolisan pod brojem 01/10-11080 od 16. 10. 1965. Skupština je održana u maloj Sali broj 6 – II sprat s početkom u 9 sati. Dokument je svojeručno potpisao dopredsjednik Komisije. Potpis nije čitak. Poziv za sjednicu donosimo u cijelosti: "Predsjednik Komisije za vjerska pitanja Skupštine sreza Tuzla, Mehikić Salih, sazvaio je proširenu sjednicu Skupštine Sreza za 26. oktobar 1965. godine, na koju su pozvani članovi Skupštine navedeni brojem, 1-18, te poimenično:

Damjanović Bartol – Orašje

Pajkanović Aleksandar – Tuzla

Žilić Mahmut – Tuzla

Pejić Milovan – Tuzla

Josipović Ante – Tuzla

Mehikić Salih – Tuzla

Za sjednicu je predložen sljedeći dnevni red:

Razmatranje situacije u odnosima Države i vjerskih zajednica,

Zahtjevi za opravku džamije u Vranovićima i mekteba u Piskavici.

Dopis se završava napomenom: "Molimo Vas da sjednici neizostavno prisustvujete obzirom na važnost prve tačke dnevnog reda." Vidi prilog u ovome radu pod brojem 6.

63 ATK, SOG, k. 218. Dokument je pisan štampačom mašinom, latiničnim pismom, na bijelom papiru, formata A4. Protokolisan je pod brojem 01/10-7564/65, 12. 11. 1965. Skupština sreza Tuzla, Komisija za vjerska pitanja. Na kraju akta navedena je napomena: "Mišljenja smo da niste trebali obavještavati podnosiocima zahtjeva odnosno Odbor IVZ-a o vašim zaključcima dok prethodno ne dobijete saglasnost sreske Komisije." U potpisu, sekretar Komisije za vjerska pitanja Skupštine sreza, Hamdija Dubravić. Isti dokument, samo ovjeren pečatom nalazi se u istom Arhivu, samo u drugom fondu. Vidi prilog u ovome radu pod brojem 7.

Ovakva ocjena i saglasnost Komisije SS Tuzla pri rješavanju pitanja opravke džamije u selu Vranovići, ukazuje na benevolentno popuštanje rigidnog stava zvanične vlasti prema vjerskim zajednicama i njihovim potrebama, u odnosu na prethodne dvije decenije. Kao dokaz za navedenu tvrdnju možemo navesti primjer rušenja tri gradske džamije u Gračanici: Pašazade, Potok i Olovije za nepune dvije godine, 1952. i 1953. godine.⁶⁴ Izgovor i (o)pravdanje aktuelne vlasti za tako blasfemičan i anticivilizacijski čin usmjeren protiv jednog naroda, u konkretnom slučaju bošnjačkog naroda i njegove kulture, bio je arogantan, neuvjerljiv i bizaran. Navodno, dotrajali sakralni objekti islamske arhitekture narušavali su urbanu fizionomiju grada.

*Gračanica u ovom pogledu, inače, nije bila usamljen slučaj: naime, približno u istom periodu, i u drugim je gradovima Bosne i Hercegovine dolazilo do rušenja džamija, pri čemu bi mjesto na kome su se nalazile bilo oduzeto vakufu, pretvarano u građevinsko zemljište, javne površine ili bi, pak, ostalo neiskorišteno.*⁶⁵

Gračanica nije bila usamljena po navedenom pitanju, U Tuzli je u navedenom period porušeno pet džamija pri

čemu su neke od porušenih džamija imale iznimnu kulturno-historijsku vrijednost. Sličnu sudbinu imale su džamije u Sarajevu, Mostaru, Kladnju etc. Pitanje rušenja džamija za vrijeme prvog desetljeća jednopartijskog komunističkog sistema nije u dovoljnoj mjeri istraženao te bi i ovaj rad mogao biti dobar poticaj za sistemska i serioznija istraživanja ovog intrigantnog pitanja.⁶⁶

NOVA DŽAMIJA U VRANOVIĆIMA

Nemamo pouzdanih pisanih, pa ni usmenih saznanja o tome kada i kako se pristupilo opravci džamije u Vranovićima, kako su finansirani radovi te kada su privedeni kraju.⁶⁷ U *Džematskom ljetopisu* naveden je kratak podatak da je 1966. godine *Izvršeno renoviranje prve sagrađene džamije i njene munare*, bez dodatnih pojašnjenja.⁶⁸ Kao takva, služila je svojoj namjeni sve do 1989. godine. Na osnovu navedene dokumentacije, jasno je da je onovremena procedura oko pribavljanja saglasnosti za popravku džamije bila dosta složena, a njeno pokretanje i dalje veoma osjetljivo društveno-političko pitanje. Ipak, u svakom vremenu, pa i vremenu avnojevske Jugoslavije i nastojanja nasilnog brisanja bošnjačke nacionalne

64 Edin Šaković, Rušenje triju gračaničkih džamija 1952. i 1953. godine (Pašazade, Potok i Olovija), *Gračanički glasnik*, br. 51/XXVI. maj, Gračanica, 2021, 50, (dalje: E. Šaković, *Rušenje triju gračaničkih džamija*)

65 *Isto.*

66 Više o navedenom vidi u: E. Šaković, *Rušenje triju gračaničkih džamija*, 50-52.

67 Džamija je situirana na prostoru označenom kao k.č. 806 (novi premjer), što odgovara k.č. 275/1 i 275/2 (stari premjer), k.o. Vranovići, posjedovni list broj 307, z.k. uložak broj 2,7, 35,85 i 16, k.o SP Vranovići, općina Gračanica, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina. Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine, na sjednici održanoj 22. 12. 2016. godine donijela je Odluku da džamija u Vranovićima ne ispunjava kriterije za proglašenje dobarama nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine. ("Službeni glasnik BiH", broj 12/17)

68 *Džematski ljetopis.*

identifikacije,⁶⁹ Muslimani/Bošnjaci su uspjeli sačuvati svoju korijene, svoj narodni identitet i svoju vjeru,⁷⁰ zahvaljujući čvrsto utkanj kolektivnoj svijesti, ali i inicijativi i odvažnosti pojedinaca iz tog naroda, čija se imena ne bi smjela zaboraviti.

Zbog dotrajalosti, postojeća džamija i munara su uklonjene 1989. godine, sa namjerom da se na istom mjestu izgradi nova, funkcionalnija i modernija džamija, od tvrdog materijala. Uklanjanje stare džamije izvršile su džematlije sela Vranovići, u jednoj od radnih akcija, u petak poslije obavljenjenog džuma-namaza.⁷¹ Nakon što su brižno, s dubokim sentimentom uklonjeni posljednji ostaci stare, ubrzo je započeta izgradnja nove džamije.⁷² Radovi na njenoj izgradnji trajali su nepune dvije godine. Tlocrtna pravougaona koncepcija džamije, 15,5 x 10,5 m. formirana je od betonske ploče koja je visinski prilagođena blagom nagibu zemljišnog terena. Džamija je građena od čvrstog građevinskog materijala, sa dvije etaže, na što ukazuju i dvoredni prozori na njenoj bijeloj fasadi. Džamija je prekrivena drvenim krovom na četiri vode s pokrovom od crvenog crijepa. Jedna od njenih specifičnosti je betonska

kupola projektirana ispod četvorovodnog krova, tako da unutrašnjost džamije ima potkupalni izgled. Kupola je salivena 30. augusta 1990. godine.⁷³ Iste godine izvršeno je i pokrivanje džamije crvenim crijepom. Radove na izgradnji nove džamije izvodili su džematlije svojim dobrovoljnim radom i dobrovoljnim priložima u novcu i građevinskom materijalu.⁷⁴ Predratna i ratna dešavanja 90-ih godina 20. stoljeća na prostoru ex Jugoslavije, pa tako i u Bosni i Hercegovini, obustavili su njenu daljnu izgradnju.

Nakon okončanja Agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu (1992-1995), nastavljena je i izgradnja džamije. S njene desne strane projektirana je betonska munara, s jednom otvorenom šerefom, ukupne visine 35 m. Visina betonskog čupa je 6 m, a šerefa je formirana na visini od 23 metra iznad zemljišne površine. Munara je građena od bijelih betonskih blokova s izduženim kupastim krovom od drvene graše. opšivene rastrfrajnim limom i alemom od tri jabuke na vrhu. Radovi na izgradnji munare završeni su 1997. godine, a njen projektant i neimar bio je hadži Bajro Zlatić iz Brke. Prilikom izlivanja čupa munare bilo je prisutno 70 radnika. U vizuelnom pogledu, munara

69 D. Bećirović, *Islamska zajednica u BiH*, 133,

70 Takvi su, prije svih bili potpisnici molbe za opravku džamije: "Nurikić Osman, Karić Meho i Nasić Zaim".

71 Najprije je demontirana stara drvena dotrajala munara, a prema vlastitom kazivanju, njeno demontiranje su započeli imam Muhibija-ef. Tpečić i Dževad Karić (rod 1962. u Vranovićima). U vrijeme razgovora (14. 8. 2024) gosp. Dževad je kazao da je drvena munara bila obložena pocinčanim limom, potpuno zahvaćenim korozijom, kao i alem na munari, koji nažalost zbog toga nije ni sačuvan.

72 Građevinski odbor za izgradnju nove džamije u Vranovićima izabran je 1989. godine u sljedećem sastavu: 1. Abdulah (Omer) Nurikić – predsjednik, 2. Muradif M. Nurikić – blagajnik, 3. Habib A. Nasić – glavni majstor, 4. Huso (Husein) Nasić – mutevelija, kao i ostali članovi Džematskog i Građevinskog odbora. *Džematski ljetopis*.

73 Vidi prilog u ovome radu pod br. 8; Dževad Karić (Vranovići) kaže da je on, kao svoj dobrovoljni doprinos gradnji džamije, izmalterisao unutrašnjost džamijske kupole.

74 *Džematski ljetopis*.

svojom visinskom dominacijom ukazuje na sakralnu vrijednost objekta uz koji je situirana, a u simboličkom smislu podsjeća na dugotrajnu kulturu i tradiciju života u Vranovićima.⁷⁵

Prostor za klanjanje (molitveni prostor) projektiran je u površini 10 x 9 m. Mahfil, ankerisan za zadnji zid molitvenog prostora, isturen je 3,5 m u unutrašnjost džamije, bez potpornih stubova i sa polukružnim istakom za mujezina na njegovoj sredini. Na mahfilskoj etaži nalazi se mektebska učionica prostornih dimenzija 7 x 4 m.

Mihrab i minber su unikatne izvedbe, (iz)građeni od betonskog materijala. Oba su uradili domaći majstori, Osman (Nuraga) Nurikić i Habib (Ahmet) Nasić. kompletnu drvenu stolariju za džamiju uradili su braća Ahmet i Hajrija Nurikić, sinovi Ibrahimovi, svojim sredstvima i svojim radom. Čurs je izgrađen od punog drveta, također unikatne i veoma dekorativne izvedbe. Po okončanju svih navedenih radova, džamija je svečano otvorena u subotu, 11. augusta 2001. godine *uz prisustvo više hiljada prisutnih*. Otvorenju džamije prisustvovali su predstavnici najviših organa i tijela Islamske zajednice, predvođeni reisul-ulemom dr. Mustafa-ef. Cerićem, koji je tom prilikom *izrazio posebno zadovoljstvo što prisustvuje otvaranju ove džamije koja je*

odraz jedinstva i sloge, i koja predstavlja lice džemata, kako je tom prilikom kazao.⁷⁶ Džamiju je otvorio Habib Nasić, glavni majstor, koji nije propustio skoro ni jedan dan rada od početka njene (iz)gradnje.⁷⁷ U džamiji se, pored drugih vjerskih obreda i programa, te mektebske nastave, redovno obavlja svih pet vakata namaza, kao i bajram-namazi.⁷⁸

Nakon 14 godina, tačnije 2015. godine, izvršena je temeljita obnova džamije: zamjena drvene stolarije PVC stolarijom, fasadni radovi i radovi krećenja u unutrašnjosti džamije, preuređenje centralnog grijanja, zamjena postojećih tepiha novim jednodijelnim tepihom s obilježenim redovima za safove i mjestom za klanjače. Nova rasvjeta na džamiji instalirana je 2016. godine.⁷⁹

Ulazna veranda i suteran, sa abdesthanom, gasulhanom i imamskom kancelarijom duga je 10, a široka 6 m. S desne strane od ulaza u suteran nalazi se betonsko stepenište kojim se uspinje na mahfil i mektebsku učionicu.⁸⁰ S desne strane džamije, nalazi se ograđeno prostra(h)no mezarje, sa starim i novim nišanima.⁸¹

Svaka džamija, pa tako i džamija u Vranovićima, imala je svoje plemenite vakife, kao i one koji su vjerno i posvećeno opsluživali njen rad. Među njima bio je veći broj imama, mujezina, mutevelija, kao i istaknutih dobrotvora. Na ovome

75 Vidi prilog u ovome radu pod br. 9.

76 A. Sulejmanović, *Vranovići*.

77 *Isto*.

78 Navedeno prema izjavi aktuelnog imama Muhibija-ef. Topčagića, 14. 8. 2024.

79 *Džematski ljetopis*.

80 *Islamska zajednica u BiH: Monografija*, 425. Džematski ljetopis.

81 Uvid ostvaren na licu mjesta, 14. 08. 2024; Vidi i: *Islamska zajednica u BiH: Monografija*, 425.

mjestu, prema dostupnim saznanjima, spomenut ćemo samo neke od njih. Prvi poznati imam u Vranovićima bio je Mula Halil-ef. Karić, koji je imamsku dužnost obavljao sve do 1904. godine. Nakon toga u Džematskom ljetopisu se navodi da je obavljao dužnost imama u zaseoku Rijeka, džemat Vranovići, sve do 1922. godine. Pored navedenog, smatramo bitnim spomenuti da su u ovoj džamiji imamsku (i mualimsku) službu obavljali: Mula Hasan-ef Nurikić (Hasan hodža), mjesni mualim,⁸² Habib-ef. Karić – poznatiji Habib hodža (1922-1942),⁸³ Omer ef. Nurikić – poznatiji kao Omer hodža (1942-1967)⁸⁴, Mustafa-ef. Nurikić – zvan i Mujaga (1967-1972)⁸⁵ Mustafa ef. Smajlović (1972-1984) i Muhibija ef. Topčagić, sadašnji imam, od 1985. godine.⁸⁶ Koliko je nama poznato, svi su oni *časno i odano služili svom narodu i vjeri*

islamu.⁸⁷ Iako spada u red manjih džemata, Vranovići *su uvijek bili rasadnik uleme i imama, pa i trenutno ima nekoliko aktivnih i penzionisanih imama iz ovog džemata, te nekoliko učenika u medresama u Bosni i Hercegovini*.⁸⁸

Ne postoje potpuni i tačni podaci o radu mujezina u ovom džematu, ali poznato je da su u određenim vremenskim periodima dužnost mujezina obavljale sljedeće džematlije: “Nasić (Emina) Meho, Nasić (Agana) Ibrahim, Nurikić (Alije) Muhibija, Muftić (Ahmeta) Hussein, Nurikić (Alije) Omer, Nasić (Huseina) Huso⁸⁹”.

Džamija u Vranovićima imala je i svoja vakufska dobra. “Najstariji vakif je mati izvjesnog Hadži-Kadije⁹⁰, a dalje slijede: Nasić (Osman) Jusuf, Nurikić Hasan (zv hadži Hasan), Nurikić Fatima, Nurikić (Omer) Hazim i supruga Raha,

82 E. Šaković, *Latif Karić*, 237.

83 U kulturno-prosvjetnom društvu “Gajret”, među povjerenicima 1929. godine nalazi se i Habib Karić, imam iz sela Vranovići. Više o navedenom vidi u: O. Hamzić, *Gračanica i okolina između dva svjetska rata*, 271, fusnota 119; U arhivi Medžlisa Islamske zajednice Gračanica sačuvana je potvrda kotarske oblasti Gračanica, br. 2129/41 izdata 30. 06. 1941. godine u kojoj se navodi da je Habib-ef. Karić držao analfabetski tečaj u selu Vranovići u trajanju od četiri mjeseca. Tečaj je pohađalo 29 polaznika. Završni ispit održan 23. jula 1941. godine pokazao je da su svi polaznici uspješno savladali predviđene sadržaje tečaja, jer su isti svi položili. Usporedi: E. Šaković, *Latif Karić*, 247, fusnota 40. Vidi i fusnotu u istom radu pod br. 8.

84 Omer ef. je otac Mustafa-ef Nurikića, dugogodišnjeg imama džamije Sultana Ahmeda u Bugojnu (1963-1990). Uz imamski poziv, bio je i društveno angažirana osoba. “Dobitnik je plakete SSRN BiH grada Bugojna, Ordena bratstva i jedinstva sa srebrnim vijencem.” Vidi više u: <https://www.bugojno-danas.info/sinoc-u-bugojnu-na-ahiret-preselio-mustafa-ef-nurikic/> pristupljeno.18.8.2024.

85 Radi sve do penzionisanja 1972. godine. Prije dolaska u Vranoviće službovao je u Odžaku. Sva djeca su mu bila školovana, a dva sina su bili ugledni profesori. U: *Džematski ljetopis*.

86 Muhibija-ef. Topčagić rođen je u Sokolu 1961. godine.

87 Usporedi: O. Hamzić, R. Djedović, *Doborovci kod Gračanice*, 254.

88 A. Sulejmanović, *Vranovići*, 13

89 *Džematski ljetopis*

90 Hadži Kadija je, zapravo, hadži hafiz Hasan-ef. Hadžiefendić, poznati bosanskohercegovački alim, jedno vrijeme vrhovni šerijatski sudija. Rođen je u Gračanici, u porodici Hadži Hasan-ef. Nurikića, muderisa Osman kapetanove medrese. Ova ugledna ilmijanska porodica porijelom je iz Vranovića, gdje je imala svoje kuće i imanja, o čemu mlađe generacije, pa i one starije, malo toga znaju, što je znakovit indikator našeg slabašnog kolektivnog pamćenja. Opširnije o navedenom vidi u: O. Hamzić, *Gračanica i okolina između dva svjetska rata*, 356.

Nurikić (Kasim) Ibrahim, Nasić (Ibrahim) Osmo i sestra Nura.⁹¹ Vakuf kod džamije zvani Tabošnica, površine oko dva dunuma, kupio je i uvakufio Ibrahim Hasanović sa sinovima Omerom i Mehmedom. Na navedenoj parceli izgrađena je džamija i imamska kuća. Pored navedenog, džamiji u Vranovićima pripadaju i sljedeća vakufska dobra: Musnjive – oko 20 dunuma, Ječmište – 4 dunuma, jedna parcela u Sladnoj – 4 dunuma, Bedem – 2 dunuma šume i 2 dunuma njive, vakuf Krš, koji je uvakufio Halil Ibrahimov, sin Kasima Nurikića.⁹² “U džematu Vranovići, osim dva vakufska postoje oko 24 privatna (porodična) mezarja.”⁹³

Na kraju ovoga rada, spomenut ćemo i mutevelije, časne pregaoce koji su najzaslužniji za brigu o imovini džamije u Vranovićima i njenim vakufima. Prvi poznati mutevelija bio je Halil (Salih) Nurikić koji je dužnost mutevelije obavljao od 1918. do 1943. godine. Naslijedio ga je Mehmed (Hasan) Nurikić obavljajući ovu dužnost sve do preseljenja na Ahiret (godina nepoznata), a nakon njega, dužnost mutevelije preuzeo je Mehmed (Mustafa) Karić, vršeći ovu dužnost sve do 1972. godine. Zatim slijede: Hasib (Husein) Nurikić – od 1972. do 1977. godine, Huso (Husein)

Nasić – od 1977. do 2002. godine,⁹⁴ Emin Nurikić – od 2002. do 2014, Meho Karić – od 2014. do 2018. i Mersudin Karić – od 2018. godine do danas.⁹⁵

ZAKLJUČAK

U radu su dati osnovni podaci o džamiji u selu Vranovići, njenom izgledu i drugim arhitektonskim karakteristikama kao i historijski pregled njenog nastanka i funkcionisanja od njenog prvog spomena 1895. godine do danas. Kao stožerni objekat jednog muslimanskog naselja, vidno prepoznatljiv u visinskoj dominaciji njene vertikalne munare, ona je istodobno i paradigma aktuelnih društveno-političkih procesa koji su se dešavali na ovome prostoru, s posebnim naglaskom na drugu polovinu 20. stoljeća.

Kroz sedam izvornih dokumenata, uglavnom korespondivne naravi, ukazano je na proceduru pribavljanja saglasnosti za opravku džamije u Vranovićima 1965. godine. U *Molbi* džematlija za sanaciju džamije naglašeno je da se prilikom sanacije ništa neće mijenjati, u pogledu veličine i izgleda objekta, čime se željela pokazati naklonost prema vladajućem režimu, s nadom da će i to doprinijeti pribavljanju saglasnosti za njenu sanaciju. Stoga, *Mo-*

91 *Džematski ljetopis*. U Monografiji *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini 1882 2012* spominju se sljedeći vakifi: “Mehmed Nurikić, Hazim Nasić, Jusuf Nasić, Osman Nasić i Ibrahim Nurikić.” Usporedi: *Islamska zajednica u BiH: Monografija*, 425.

92 Navedeno sam zapisao u toku neposrednog razgovora sa imamom džemata Vranovići, Muhibija-ef. Topčagićem u Vranovićima, 14. 08. 2024. Vidi i: *Islamska zajednica u BiH*, 425.

93 *Džematski ljetopis*, bez paginacije. U *Ljetopisu* je na jednom mjestu navedeno da ima oko 40 privatnih grobalja. Usporedi: Salih Kulenović spominje običaj da se u nekim selima u okolini Gračanice, među kojima su i Vranovići, mještani kopaju u porodična groblja, i kaže: “Obično su to mala porodična groblja kojih u većem broju ima u Malešićima, Škahovici, Vranovićima i Babićima.” S. Kulenović, *Gračanica i okolina*, 135.

94 *Džematski ljetopis*.

95 Prema evidenciji imama Muhibije-ef. Topčagića, koju mi je dostavio elektronskom poštom, 24. 8. 2024.

lba ne sadrži ni nagovještaj traženja saglasnosti za izgradnju novoga objekta na mjestu dotrajale džamije. Organi Islamske vjerske zajednice u navedenom vremenu bili su fokusirani na (o)čuvanje postojećih džamija, mekteba, mezarja i druge vakufske imovine od impertinentnih postupaka lokalnih partijskih moćnika. Neki slučajevi, kao što je slučaj džemata Lokve (srez Stolac), govori o tome kako su lokalne vlasti “legalno” otuđile prikupljeni građevinski materijal za dogradnju džamije i iskoristile za izgradnju škole u susjednom selu. *Nakon toga su i predstavnici radne zadruge iz Lokava bez odobrenja preuzeli nedovršenu zgradu džamije, pregrađujući je za potrebe zadruge.* (D. Bećirović, 2012, 458-459)

U slučaju opravke džamije u selu Vranovići, saglasnost je ipak relativno brzo pribavljena, a kako je trajala dinamika opravke džamije, koliko su koštali i kada su radovi završeni, u nedostatku pouz-

danih podataka, nismo se bavili u ovome radu. Pouzdano znamo da je džamija postojala sve do 1989. godine, kada je uklo-njena s namjerom da se na istoj lokaciji izgradi nova i funkcionalnija džamija, i da je od svoga osnivanja do danas služila svojoj autentičnoj namjeni. Nova džamija, modernog dizajna i funkcionalnosti, svečano je otvorena 11. augusta 2001, a temeljito je obnovljena 2015. godine. Uz sve navedeno, svjesni smo da ovaj rad nije mogao obuhvatiti sve relevantne pojedinosti vezane za džamiju u Vranovićima, kao i sve njene dobrotvore, imame, mujezine i mu-tevelije koji su opsluživali njen rad. Ipak, nadamo se da može biti vrijedna historijska potka, poticaj i polazna osnova za serioznija znanstvena istraživanja, kako džamije tako i sela Vranovići, posebno mladim akribičnim istraživačima, ali i prikladan povod za obilježavanje 130-e godišnjice njenog postojanja i rada, od 1895. do 2025. godine.

SUMMARY

THE MOSQUE IN VRANOVIĆI NEAR GRAČANICA, WITH SPECIAL EMPHASIS ON ITS RENOVATION IN 1965

This paper presents the basic information about the mosque in the village of Vranovići—its appearance, architectural characteristics, and a historical overview of its origin and functioning from its first recorded mention in 1895 to the present day. As the central structure of a Muslim settlement, visibly marked by the vertical prominence of its minaret, the mosque also stands as a paradigm of the socio-political processes that have unfolded in this area, with particular emphasis on the second half of the 20th century. Through seven original documents, mostly of a correspondence nature, the procedure for obtaining approval for the mosque's renovation in Vranovići in 1965 is highlighted. In the congregation's request for the mosque's restoration, it was explicitly stated that no changes would be made in terms of the building's size or appearance, as a gesture of compliance with the ruling regime, in hopes that this would help secure approval for the renovation. Therefore, the request does not even hint at seeking approval to construct a new building on the site of the dilapidated mosque. During this period,

the organs of the Islamic Religious Community were primarily focused on the preservation of existing mosques, maktabs, cemeteries, and other waqf property from the arbitrary actions of local party officials. Some cases, such as that of the Lokve congregation (Stolac district), illustrate how local authorities “legally” expropriated building materials collected for mosque expansion and used them to construct a school in a neighboring village. Afterwards, representatives of the local cooperative from Lokve took over the unfinished mosque building without permission, repurposing it for cooperative needs. (D. Bećirović, 2012, pp. 458–459) In the case of the Vranović mosque restoration, approval was nonetheless obtained relatively quickly. However, due to the lack of reliable data, this study does not cover the timeline, cost, or completion details of the renovation process. What is known with certainty is that the mosque stood until 1989, when it was dismantled with the intention of building a new and more functional mosque on the same site. Since its founding, the mosque has continuously served its authentic religious purpose. The new mosque, with a modern design and improved functionality, was officially opened on August 11, 2001, and was thoroughly renovated in 2015. Despite the limitations, this paper aims to serve as a valuable historical foundation, an incentive, and a starting point for more serious academic research on both the mosque and the village of Vranović—especially for young, meticulous researchers. It may also serve as a fitting occasion to commemorate the 130th anniversary of the mosque’s existence and service, from 1895 to 2025.

IZVORI

Neobjavljeni izvori

Arhiv Tuzlanskog kantona Tuzla (ATK), Skupština opštine Tuzla (SOT), Komisija za vjerska pitanja (KVP), fascikla br. 01/15 i 01/17 – 1963, 1965–66. (Građa arhivistički nesređena)

ATK, Skupštine opštine Gračanica (SOG), KVP, kutija (k.) 218. (Građa arhivistički nesređena)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Istanbul, Defteri NFS.d (NFS.d) 05926, str. 191. (Preveo Kemal Nurkić)

Medžlis Islamske zajednice Gračanica (MIZ Gračanica), džemat Vranović, *Džematski ljetopis*, vođen od 1999. godine do danas, bez paginiranih oznaka.

Narativni izvor: Razgovor sa imamom džemata Vranović Muhibija-ef. Topčagićem i njegovim džematlijama, Vranović, 14. 08. 2024.

Objavljeni izvori

Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine, tom 2, Zemaljski muzej, Sarajevo, 1988.

Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. 3. 1931. godine, knjiga, 1, 2, Državna štamparija, Beograd, 1938.

Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. 3. 1931. godine, knjiga, 4, Državna štamparija, Sarajevo, 1938.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, *Džamija u Vranovićima, općina Gračanica*, “Službeni glasnik BiH”, broj 12/17.

Nacionalni sastav stanovništva—Rezultati za Republiku po opštinama i naseljenim mjestima 1991, “Statistički bilten”, br. 234, Državni zavod za statistiku Republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1993.

Proračunu vakufa u Bosni u Hercegovini za godinu 1889, Sastavljenom po zemaljskom vakufskom povjerenstvu u Sarajevu, Sarajevo, 1889.

Salkić, Muhamed, *Ustavi Islamske zajednice*, Sarajevo, 2001.

Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, "Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije", god. XIX, br. 14, 10. 4. 1963.

Ustav Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, "Službeni list Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine", god. XIX, br. 14, 11. 4. 1963.

LITERATURA

Knjige

Bećirović, Denis, *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini za vrijeme avnojevske Jugoslavije (1945-1953)*, Zagreb-Sarajevo, 2012.

Filandra, Šaćir, *Bošnjačka politika u XX. stoljeću*, Sarajevo, 1998.

Fire, Aleksandar, *Privredni pregled, Ustavno pravo*, Beograd, 1979.

Grupa autora, *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini 1882-2012: Monografija*, Tuzlanski muftiluk, "Vranovići", Sarajevo, 2013, 425.

Hamzić, Omer, Djedović, Rusmir, *Dobrovci kod Gračanice: historijska monografija*, IK "Monos" Gračanica, Gračanica, 2010.

Hamzić, Omer, *Gračanica i okolina između dva svjetska rata: pravno-politički i društveno-ekonomski razvoj*, Gračanica / Sarajevo, 2015.

Imamović, Mustafa, Kulturno-politički položaj Bošnjaka, *Historija Bošnjaka*, Sarajevo 1997.

Kulenović, Salih, *Gračanica i okolina – antropogeografska i etnološka razmatranja*, Muzej istočne Bosne, Tuzla, 1994.

Kurtćehajić, Suad, *Prilozi za politički sistem Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 2017.

Suljić, Hifzija, *Kratka povijest početnog islamskog obrazovanja u Zvorniku*,

Islamska baština u Bosni i Hercegovini i njenoj okolini, sabrani tekstovi, knjiga II, Tuzla, 2007.

Tihić, Esad, Hamzić, Omer, *Gračanica i okolina u NOB-u i revoluciji*, Gračanica 1988.

Članci i rasprave

Bećirović, Denis, Ustavno i zakonodavno reguliranje statusa vjerskih zajednica u socijalističkoj Bosni i Hercegovini od 1945. do 1991. godine, *Prilozi historiji u Bosni i Hercegovini u socijalističkoj Jugoslaviji*, Sarajevo 2017, 119-144.

Katz, Vera, Bosna i Hercegovina u Jugoslaviji (1943-1993) – kratki pregled, *Prilozi historiji u Bosni i Hercegovini u socijalističkoj Jugoslaviji*, Sarajevo 2017, 11-42;

Sulejmanović, Šefk, Obnova i izgradnja vjerskih objekata na području općine Kalesija u periodu od 1964. do 1966. godine, *Historijski pogledi*, br. 7, Tuzla, 2022, 270-291.

Šabanović, Mersed, Osman-kapetanova medresa i njen značaj za kadiluk Gračanica u periodu od 1800. do 1945. godine, *Novi Muallim*, br. 69/XVIII, Sarajevo, proljeće 2017, 76-95.

Šaković Edin, Latif Karić – bošnjački guslar, *Gračanički glasnik*, br. 54/XXVII, Monos, Gračanica, novembra 2022, 235-260

Šaković, Edin, Rušenje triju gračaničkih džamija 1952. i 1953. godine (Pašazade, Potok i Olovija), *Gračanički glasnik*, br. 51/XXVI, maj, Gračanica, 2021, 43-56.

Sulejmanović, Alija, Vranovići (Gračanica): Višegodišnji trud urodio plodom, *Preporod*, br. 19/716 (Sarajevo), 1. 10. 2001, 13.

Džematlije sela Vranovići na OPŠTINE GRAČANICA
S. Opštine-Gračanica,

Predmet: molba za opravku
munare i džamije.

04/18902/12586

SKUPŠTINI OPŠTINE-KOMISIJA ZA LOKACIJE I
GRADJEVINE

GRAČANICA

U našem selu se nalazi postara džamija sa drvenom
munarom, koja je došla u kritično stanje, tako da je ta munara
se već nagela usled dotrajalih njenih stubova. Tada i dža-
mija je mnogo ronirana, te bi trebali džamiju adaptirati tako-
dže i munaru srušiti i postaviti druge stubove i ponovo je
dovesti u ono stanje kakva je bila.

Prema tome molimo Naslov da nam izašalje svoga
tehničara koji će na licu mjesta ustanoviti, da su ovi naši na-
vodi istiniti i da tu nije više moguće se penjati na munaru.

Napominjemo da se kako džamije tako i munare neće
mijenjati njihov prvobitno stanje nego onako kako je i dosada
bilo. To jest neće se ništa proširivati i nadometati.

Gračanica 5/3. 1965 g.

Moloci:

ODBOR
Islamske vjerske zajednice
u Gračanici
Broj: 30/5 - 5/3. 1965

SKUPŠTINI OPŠTINE
Komisiji za vjerska pitanja

GRAČANICA

Uvjerivši se na licu mjesta da su gornji navodi džematlije
sela Vranovići tačni istiniti, jedan član odbora tako-
dže i jedan član odbora tako-
renje za opravku džamije i munare, a isto onakva kakva je
sada opasno se penjati na munaru, već i nagela na jednu
stranu.

Podpredsjednik

Prilog 1. Molba džematlije sela Vranovići, upućena Komisiji za vjerska pitanja SO Gračanica i Odboru IVZ-e Gračanica, radi izdavanja saglasnosti za opravku munare i džamije, od 5. 3. 1965. godine.

Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina
SKUPŠTINA SREZA TUZLA
TUZLA

Primljeno: 9. VII. 1965

Org. jed.	Broj	Priloga	Vrijednost
01	1840/1	1	%

Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina
SKUPŠTINA OPŠTINE GRAČANICA
Komisija za vjerska pitanja

Broj: 01-1840/1
Datum, 2.7.1965. godine

SKUPŠTINA SREZA
- Komisija za vjerska pitanja -

TUZLA

PREDMET: Gradnja munare na džamiji u Vranovićima.-

Ustupa se Naslovu zahtjev mještana sela Vranovići kojim traže da im se odobri gradnja munare na džamiji i opravka džamije, na nadležan postupak.

Komisija za vjerska pitanja pri ovoj Skupštini razmatrala je podneseni zahtjev na svojoj sjednici od 10. juna s.g., pa je donijela zaključak da se preporuči Naslovu da isti odbije, obzirom da u neposrednoj blizini Vranovića u selu Sladnoj ima nekoliko džamija koje nisu udaljene više od 4 kilometra, a osim toga, nisu ispunjeni ni ostali uslovi.

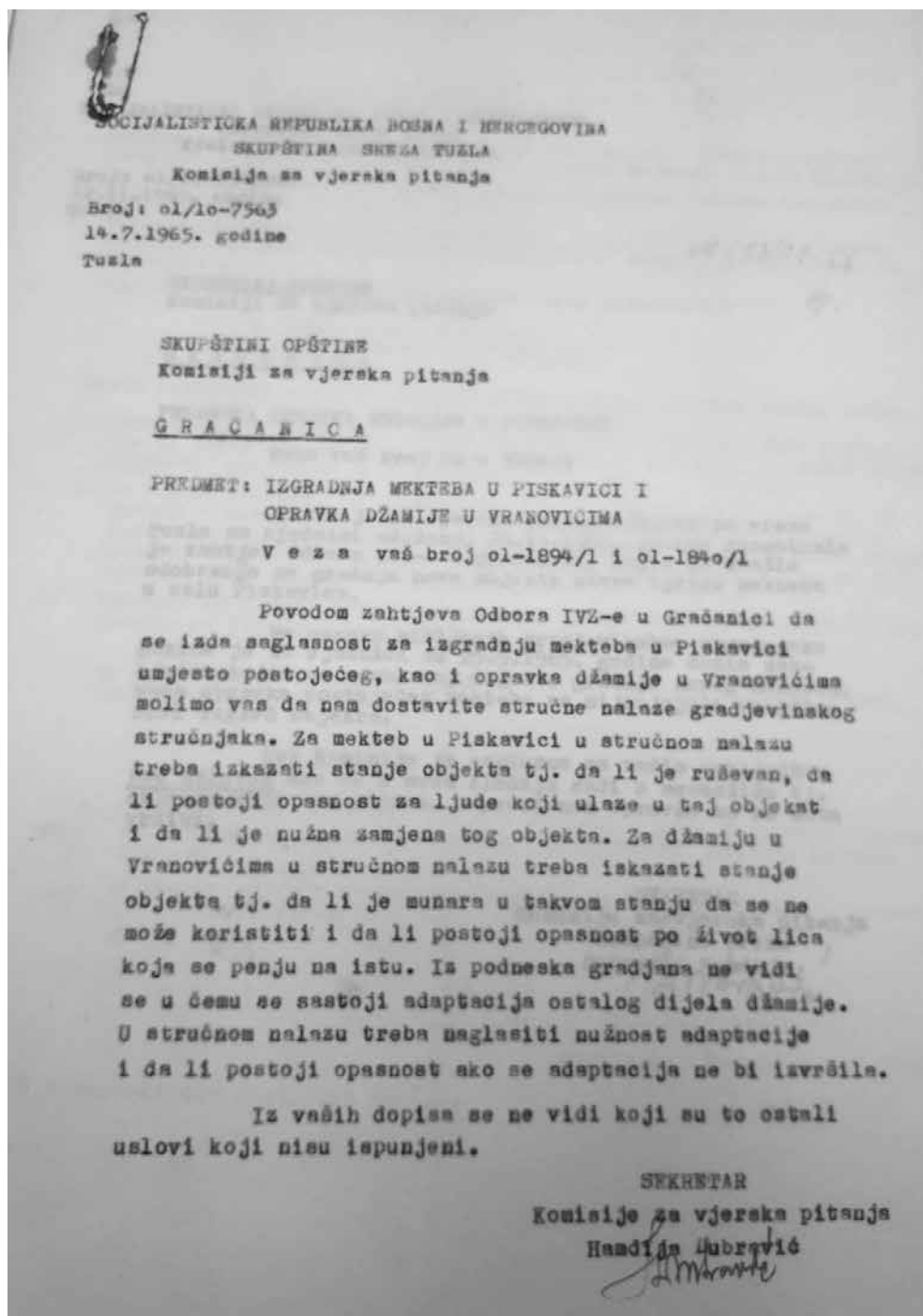
PRILOG: Spis.

KOPIJA: Odbor IVZ Gračanica

PREDSJEDNIK
Nesib Džaferović

a/p 0117
Tuzla, 13. 11. 1965
SD

Prilog 2. Dopis Komisije za vjerska pitanja SO Gračanica, upućen Komisiji za vjerska pitanja SS Tuzla 2. 7. 1965. godine pod brojem: 01-1840/1. Akt je potpisao predsjednik KVP SO Gračanica, Nesib Džaferović.

Prilog 3. Dopis Komisije za vjerska pitanja SS Tuzla, upućen Komisiji za vjerska pitanja SO Gračanica, 14. 7. 1965. pod brojem: 01-1894/1 i 01-1840/1. Akt je potpisao sekretar KVP SS Tuzla, Hamdija Dubravić.

Z A P I S N I K

Sastavljen dana 22.9.1965 godine na licu mjesta na objektu, ~~prili-~~
~~zma-~~ o izvršenom stručnom pregledu objekta Džamije u selu Vranovi-
ćima. Na zahtjev Komisije za vjereja pitanje Skupštine Opštine
Gračanica broj 01-1840/2 od 7.9.1965 godine.

Pregled objekta izvršen navedenog dana po vještaku Skupštine Opštine
Gračanica drug Vasiljević Dragić gradj. tehn. iz Gračanice.

Pregledu ispred Džematlija sela Vranovića prisutni :

1. Masić Huse,
2. Nurkić Osman.

Po izvršenom pregledu objekta Džamije sela Vranovića daje sledeći
stručni nalaz:

1. Objekat Džamija veličine 10.0 x 9.0 m prema izjavi prisutnih
sagradjena je 1925 godine, od tada pa do danas nisu na ovom obj-
jektu vršene veće opravke, izuzev manjih opravki i održavanja
objekta u svrhu zaštite od propadanja.
 - Dijelovi objekta koje je potrebno zbog svoje dotrajalosti izmije-
niti su: Munara visoka 15.0 m i stropna konstrukcija.
- Sadašnje stanje munare je takvo da prijeti opasnost od rušenja ,
jer je iste bez oslonca ~~steji-~~ te se većim dijelom drži za krov
dok su temelji potpuno strući. Munara je izašla iz vertikalnog
položaja nagnuta na objekat.
- Stropna konstrukcija takodje dotrajala - vidljivo ulegnuće stropa
prijeti takodje da se ~~srūši~~, pa je i ovaj dio objekta neophodno
potrebno izmijeniti.
 - Temelji sa gornje strane izloženi su propadanju jer ih zapljuskuje
voda , pa je potrebno sa gornje strane prokopati kanal za odvod
vode . Sa sjeverne strane oštećen kameni zid kojeg je takodje
potrebno ozidati.
 - Veranda uz objekat traži opravku krova i zidova.

Nakon izvršenog pregleda objekta Džamije u selu Vranovićima a po
gornjem nalazu dajem sledeći

Z A K L J U Č A K

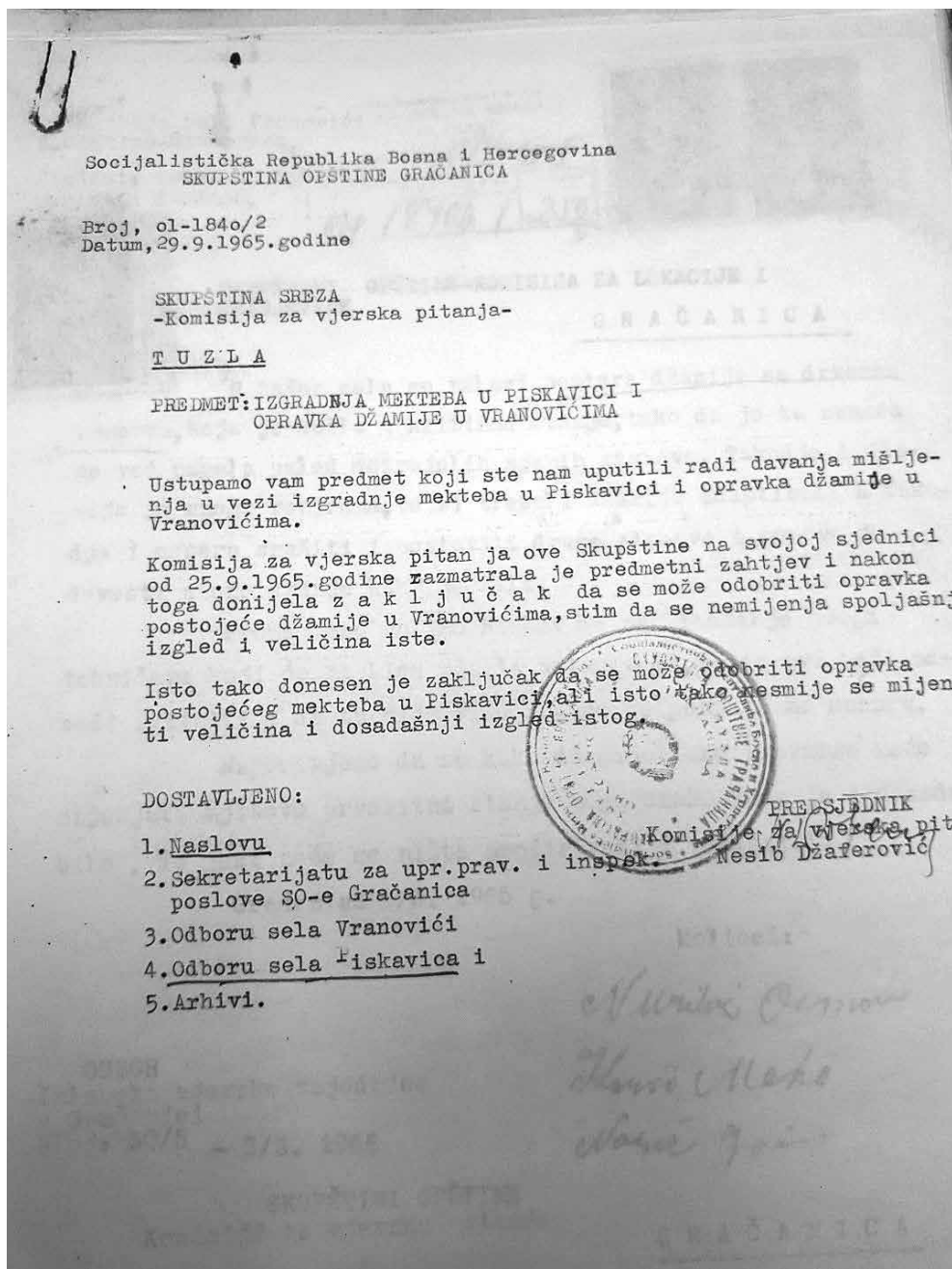
1. Mišljenja sam da je potrebno izvršiti veću opravku Džamije u selu
Vranovićima : Izmijeniti dotrajale dijelove Munare te munaru
~~postaviti~~ u vertikalni položaj . Takodje je potreba izmijeniti
stropnu konstrukciju objekta.

Obzirom na stanje munare i stropa u kolko se nebi dozvolila
veća opravka ovog objekta potrebno je da se objekat zatvori i za-
brani pristup ljudi u isti obzirom na ruševno stanje prijeti
opasnost po živote Džematlija kod obavljanja vjerskih obreda.

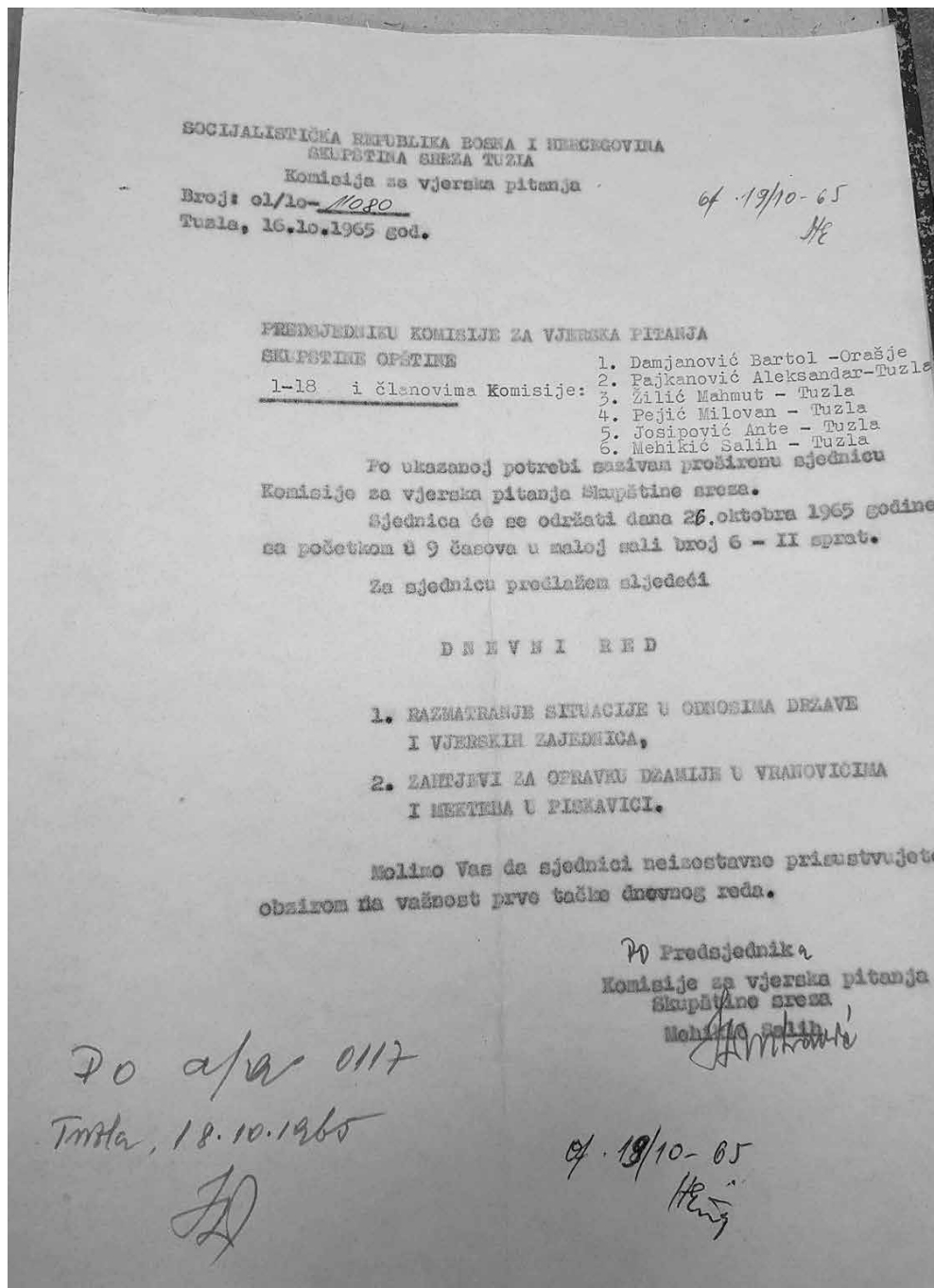
U Vranovićima dne 22.9.1965 godine.

PREGLED IZVRŠIO
Vasiljević Dragić gradj. tehn.
Vasiljević

Prilog 4. Zapisnik sačinjen 22. 9. 1965. godine, na licu mjesta, po izvršenom stručnom pregledu džamije u selu Vranović. Pregled objekta izvršio je Vasiljević Dragić gradj. tehn. iz Gračanice.

Prilog 5. Dopis Komisije za vjerska pitanja SO Gračanica, Komisiji za vjerska pitanja SS Tuzla, upućen 29. 9. 1965. godine, broj: 01-1840/2. Dopis je potpisao predsjednik Komisije Nesib Džaferović.

Prilog 6. Poziv za sjednicu predsjednika KVP SS Tuzla, upućen članovima Komisije, dana 16. 10. 1965. godine. Na sjednici je razmatrano i pitanje opravke džamije u Vranovićima.

SOCIJALISTIČKA REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA
SKUPŠTINA SREZA TUZLA
Komisija za vjerska pitanja

Broj: 01/10-7564/65
12.11.1965. godine
Tuzla

SKUPŠTINI OPŠTINE
Komisiji za vjerska pitanja

GRAČANICA

PREDMET: OPRAVKA DŽAMIJE U VRANOVIĆIMA

Veza vaš broj 01 - 1840

Komisija za vjerska pitanja Skupštine sreza Tuzla na sjednici održanoj 26.10.1965. godine razmatrajući vaš zaključak u vezi sa opravkom džamije u Vranovićima saglasila se da se na objektu džamije u Vranovićima ne mijenjajući spoljašni izgled i veličinu mogu izvršiti slijedeći radovi:

- izmijeniti postojeća munara;
- izmijeniti stropna konstrukcija glavnog dijela objekta;
- prekopavanje kanala za odvod vode na gornjoj strani objekta;
- na sjevernoj strani prezidati kameni zid i
- izvršiti manje opravke krova i zidova na verandi objekta.

Mišljenja smo da niste trebali obavještavati podnosiocima zahtjeva odnosno Odbor IVZ-a o vašim zaključcima dok prethodno ne dobijete saglasnost sreske Komisije.

SEKRETAR /
Komisije za vjerska pitanja
Skupštine sreza
Hamdija Dubravić

Prilog 7. Zaključak KVP SS Tuzla upućen KVP SO Gračanica od 12. 11. 1965. godine, kojoj se nalaže da odobri opravku džamije i munare u selu Vranović, pod strogo navedenim uputama. Zaključak je potpisao sekretar Hamdija Dubravić.

Prilog 8. Akcija na izgradnji betonske kupole na džamiji u Vranovićima, 30. 8. 1990.

Prilog 9. Današnji izgled džamije u Vranovićima (Foto: M. Topčag)

Čičak